

Sakupljači sekundarnih sirovina (NE)VIDLJIVI RADNICI

Sadržaj

3	Rezime
4	Problemi pri zapošljavanju Roma i Romkinja
5	Problemi rada sakupljača sekundarnih sirovina
6	Strateški i zakonodovani okvir rada sakupljača sekundarnih sirovina
8	Okvir za unapređenje položaja sakupljača sekundarnih sirovina
8	Strategija o upravljanju otpadom
9	Sindikarno organizovanje
9	Zadrugarstvo
10	Predlozi za rešavanje problema rada sakupljača sekundarnih sirovina
12	O organizaciji
12	O projektu

Rezime

Visok procenat nezaposlenosti jedan je od glavnih uzroka siromaštva, u kojem žive pripadnici romske nacionalne manjine u Srbiji. Veliki broj Roma i Romkinja zapravo radi na prikupljanju sekundarnih sirovina, čime obezbeđuje funkcionisanje reciklažne industrije Srbije, koju skoro u potpunosti čine privatne firme, takozvani recikleri. I pored ove činjenice, sakupljači sekundarnih sirovina nisu prepoznati kao radnici i radnice. Oni svoj rad obavljaju u sivoj zoni i veoma teškim uslovima, bez adekvatne novčane naknade, dok ostali akteri reciklažne industrije ostvaruju značajne profite. Kako bi se izvršio pritisak na reciklere, ali i državne institucije po pitanju ozbiljnog sagledavanja problema rada i egzistencije sakupljača sekundarnih sirovina, neophodno je uspostavljanje novih struktura njihovog samoorganizovanja, ili jačanje postojećih, poput Republičkog sindikata sakupljača sekundarnih sirovina. Rad sakupljača sekundarnih sirovina u legalnim tokovima moguć je samo kroz osnivanje svojevrsnih, reciklažnih zadruga, ili kroz ozbiljnu reformu postojeće reciklažne industrije i javno-komunalnih preduzeća, koji poseduju potencijal, ali i obavezu zapošljavanja sakupljača, koji im omogućuju rad.

Problemi pri zapošljavanju Roma i Romkinja

Jedan od najvećih problema sa kojim se suočava romsko stanovništvo u Srbiji, jeste nezaposlenost. Romi i Romkinje su diskriminirani prilikom pokušaja zapošljavanja u privatnom sektoru, a kao posledica institucionalne diskriminacije jeste i činjenica da ih gotovo nema u javnim i državnim preduzećima. Jedan od glavnih razloga visoke stope nezaposlenosti među romskim stanovništvom, jeste visok stepen nepismenosti. Takođe, ovo je i jedan od glavnih izgovora državnim institucijama i državnim zvaničnicima, kojim se pravda pasivnost države po pitanju problema zapošljavanja Roma i Romkinja. Na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje nalazi se oko 29 000 pripadnika romske nacionalne manjine,¹ ali se prema nezvaničnim procenama zna da je broj nezaposlenih Roma i Romkinja višestruko veći.

Samo 3,9% romske dece obuhvaćeno je predškolskim obrazovanjem, osnovnu školu završava tek 37% romske dece (95% u većinskoj populaciji), a obuhvat srednjom školom na uzrastu od 15 do 18 godina kod romske dece je svega 8%, dok kod većinske dece iznosi 76,42%. Oko 27% Roma je bez ikakvog obrazovanja (samo 6% u većinskoj populaciji), a samo 9% Roma ima završenu srednju školu.²

Iako je država u periodu od 2005. do 2015. godine, sprovodeći projekat takozvane Dekade za inkluziju Roma, doprinela blagom poboljšanju obrazovne strukture Roma, lošije sprovođenje mera, poput afirmativnog upisa u škole i fakultete, stipendija za učenike i studente nakon 2015. godine, gotovo sigurno će dovesti do ponovnog pogoršanja statistike. Ipak, bitno je naglasiti da loša obrazovna struktura ne bi trebalo da bude glavni razlog velikog procenta nezaposlenosti Roma i Romkinja. Iako postoje načini da država utiče na zapošljavanje Roma i Romkinja u privatnom sektoru, mnogo je realnije da država utiče, određenim afirmativnim merama, na zapošljavanje Roma i Romkinja u javnom sektoru. Unutar javnog sektora postoje radna mesta koja ne podrazumevaju visok nivo obrazovanja, poput čistača, domara i fizičkih radnika, pa je ovo prostor u kome bi Romi i Romkinje bez obrazovanja mogli da ostvare zaposlenje.

Najveća prepreka i najozbiljniji problem u procesu zapošljavanja Roma i Romkinja, jeste diskriminacija od strane poslodavaca, prilikom zapošljavanja. Ne postoje statistički podaci koji bi opisali učestalost ovog problema, ali je evidentno da Romi i Romkinje neuporedivo teže nalaze zaposlenje, čak i u onim oblastima u kojima je potražnja za radnicima visoka. Romi su od strane države prepoznati kao teže zapošljiva grupacija stanovništva,³ te su poslodavcima zagarantovane izvesne subvencije prilikom zapošljavanja Roma,⁴ ali je evidentno da čak ni ova mera nije dala značajnije rezultate predhodnih godina. Poslodavci najčešće ne vrše eksplicitnu diskriminaciju, ali se u izboru između više kandidata vrlo teško odlučuju za Rome ili Romkinje, čak i u slučajevima kada su po svim parametrima oni idealni kandidati za radnu poziciju.

Iako svi pomenuti podaci ukazuju na jako loše stanje u pogledu zapošljavanja pripadnika romske manjine u Srbiji, država još uvek nije učinila konkretne korake kako bi uticala na re-

1 Videti više na: http://www.nsz.gov.rs/live/info/potpisan_memorandum_zapre_enje_zapojavanja_roma.cid69277?page=0

2 *Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Srbiji, u periodu od 2016 do 2025*, strana 3

3 *Programi i mere aktivne politike zapošljavanja za teže zapošljiva lica*, Ministarstvo za rad, boračka i socijalna pitanja, Nacionalna služba za zapošljavanje, Beograd, 2006

4 Videti više na: http://www.nsz.gov.rs/live/nudite-posao/subvencija_zapojavanje_nezaposlenih_lica_iz_kategorije_te_e_zapojavivih_na_novootvorenim_radnim_mestima.cid266

šavanje ovog problema. Glavni dokument po svim pitanjima inkluzije Roma, pa i po pitanju zapošljavanja, jeste Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja, u kojoj se jedno poglavlje posvećuje upravo zapošljavanju Roma i Romkinja. U okviru ove oblasti pomenute strategije, solidno su izlistani problemi i razlozi visoke nezaposlenosti Roma, izdvojeni su neki konkretni ciljevi, ali bez konkretnih okvira za rešavanje. Ipak, tokom prethodnih nekoliko decenija, pokazalo se da su ovakvi strateški dokumenti donošeni samo u cilju zadovoljenja birokratskih okvira, te da se o njihovoj primeni i sprovođenju od strane države, ne razmišlja ozbiljno. Kao najbolji dokaz ovakvim tvrdnjama može se uzeti u obzir činjenica da država nije pokazala dovoljno ažurnosti ni da usvoji akcioni plan za sprovođenje pomenute strategije, za period 2019 – 2020, a još uvek nije formirana radna grupa za izradu akcionog plana za period 2021-2022.

Ono na čemu se najviše insistiralo od strane države, ali i pojedinih aktera civilnog društva, kada je u pitanju zapošljavanje Roma i Romkinja, jesu mere samozapošljavanja, odnosno podsticanje preduzetništva unutar romske populacije. Iako Nacionalna služba za zapošljavanje sprovodi projekte kojima se podržavaju preduzetnici sa određenom sumom bespovratnih sredstava,⁵ samozapošljavanje se nikako ne sme smatrati merom koja može rešiti problem nezaposlenosti romskog stanovništva. Samozapošljavanjem se mogu rešiti problemi zaposlenosti manjeg broja ljudi, i to onih sa višim nivoom obrazovanja, jer se ne može očekivati od neobrazovanih ljudi da pišu složene poslovne planove, da vode i organizuju rad preduzeća ili malih firmi. Samozapošljavanje nije rešilo problem nezaposlenosti većinskog stanovništva, pa nije realno očekivati da će u značajnoj meri doprineti da se reše problemi nezaposlenosti unutar romske populacije.

Problemi rada sakupljača sekundarnih sirovina

Sakupljač sekundarnih sirovina je najčešće zanimanje u romskoj zajednici. Ovo zanimanje je uprkos svojoj bitnosti za celokupnu širu zajednicu i sektor sakupljanja i reciklaže materijala još uvek skoro nevidljivo, a uslovi rada i finansijska nadoknada za ovo zanimanje su ispod svake granice dostojanstvenog rada. Zakon o upravljanju⁶ otpadom definiše da sakupljač otpada jeste fizičko ili pravno lice koje sakuplja otpad, ali ne definiše ništa dodatno i prema ovom zakonu puno sakupljača sekundarnih sirovina ostaje nevidljivo.

Usled "nevidljivosti" ovog zanimanja za Srbiju ne postoji tačan podatak koliko ima sakupljača sekundarnih sirovina, a prema nekim procenama ovim zanimanjem se bavi između 30.000 i 50.000 ljudi od čega je najveći broj Roma i Romkinja.

Uprkos tome što se u svom radu susreću sa različitim poteškoćama i opasnostima, sakupljači sekundarnih sirovina su glavni izvor za sakupljanje reciklabilnih sirovina za industriju, a prema navodima⁷ Centra Privredne komore Srbije (PKS) za cirkularnu ekonomiju, 87% reciklabilnih sirovina za industriju, dolazi upravo od sakupljača sekundarnih sirovina, dok samo

5 Videti više na: http://www.nsz.gov.rs/live/trazite-posao/dok-trazite-posao/programi/subvencija_za_samoza-po_ljavanje.cid255

6 "SL. glasnik RS", br. 36/2009, 88/2010, 14/2016 i 95/2018 - dr. zakon

7 I pored 50.000 sakupljača sekundarnih sirovina Srbija uvozi otpad, Dostupno na: https://www.rtv.rs/sr_lat/ekonomija/aktuelno/i-pored-50.000-sakupljaca-sekundarnih-sirovina-srbija-uvozi-otpad_1159587.html

13% dolazi iz javnog komunalnog sektora. Procenjuje se da oko 90% otpada od plastične ambalaže prikupe individualni sakupljači iz kontejnera na deponijama i divljim smetlištima, a samo 10% javna komunalna preduzeća (Deloitte, 2018).

Na osnovu procene Centra za visoke ekonomske studije (CEVES), individualni sakupljači obično dobiju 49-60% od stvarne prodajne cene proizvoda prodate reciklerima, dok razlika odlazi posrednicima i firmama registrovanim za sakupljanje otpada.⁸

Umesto podsticaja da uredi pitanje upravljanja otpadom i tako Rome i Romkinje sakupljače sekundarnih sirovina uključe u legalne tokove, pojedine lokalne samouprave dodatno otežavaju rad sakupljača sekundarnih sirovina, time što izdvajaju sredstva iz budžeta za finansiranje privatnih firmi koje "štite" kontejnere, naplaćuju kazne za sakupljanje sekundarne sirovine i time onemogućavaju sakupljačima da dođu do potrebne sirovine, a samim tim i do izvora prihoda⁹.

Otkupljivači sekundarnih sirovina često plaćaju paušalne, različite iznose pojedinačnim sakupljačima, dok organi javnog reda i mira neretko onemogućavaju sakupljačima pristup kontejnerima ili ih kažnjavaju zbog korišćenja zaprege ili neregistrovanih vozila. Pandemija Covid-19 virusa posebno je uticala na položaj sakupljača sekundarnih sirovina usled povećanog rizika po zdravlje, ograničavanja kretanja i smanjenja količine prikupljenih reciklabilnih materijala, ali i cene koju dobijaju od otkupljivača.

Dakle, na leđima ljudi koji svakog dana prelaze desetine kilometara, čiji je životni vek znatno kraći od prosečnog u Srbiji, a čija su i deca često prinuđena da rade jer je to jedini izvor prihoda u porodici, počiva čitava industrija reciklaže u kojoj privatni posrednici zarađuju veoma ozbiljan novac¹⁰.

Strateški i zakonodovani okvir rada sakupljača sekundarnih sirovina

Problem položaja sakupljača sekundarnih sirovina i potreba za unapređenjem njihovog statusa prepoznata je još u Strategiji za unapređenje položaja Roma¹¹ usvojenoj 2008. godine, čije je sprovođenje trajalo od 2009 godine do 2015. godine, a operacionalizovana je kroz dva dvogodišnja akciona plana. U delu o zapošljavanju navodi se da se treba raditi na formalizovanju radno-pravnog statusa i zapošljavanju sakupljača sekundarnih sirovina, kao i da treba organizovati obuku u vezi sa delovanjem sindikalnih, strukovnih i zadružnih udruženja. Nažalost, ovi navodi iz Strategije za unapređenje položaja Roma ostale su samo na nivou lepih želja, dok u realnosti ništa nije postignuto na unapređenju položaja sakupljača sekundarnih sirovina.

Polazna studija za izradu strategije za inkluziju Roma u Srbiji iz 2014. godine, koja je usaglašena sa strategijom Evropa 2020, prepoznala je nedostatke prethodne Strategije za una-

8 Procena uticaja primene cirkularne ekonomije: Plastična ambalaža, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, GIZ kancelarija u Srbiji, 2019.

9 ROMI između multikulturalizma i politike štednje, Forum Roma Srbije, 2018.

10 Robert Kasumović, Kako sindikalizovati nevidljive radnike? dostupno na: <https://www.masina.rs/?p=11217>

11 „Službeni glasnik RS”, br. 55/05, 71/05- ispravka, 101/07 i 65/08.

pređenje položaja Roma, a u delu o sakupljačima sekundarnih sirovina navodi sledeće: da nije sprovedena ni preporuka kojom Strategija apstraktnom nosiocu nalaže „obezbeđivanje podrške Romima angažovanim u sivoj ekonomiji i prevođenje u legalne tokove, naročito u oblasti sakupljanja sekundarnih sirovina, u smislu registracije delatnosti, ostvarivanja radnih prava i prava iz zdravstvene zaštite“, što potvrđuje nedostatak ideja autora Strategije da uspostave osnove ekonomskog osnaživanja Roma.

Sličnog karaktera je i konstatacija da je potrebna „bolja koordinacija između nadležnih ministarstava, jedinica lokalne samouprave i njihovih opštinskih saveta za zapošljavanje i mikrokreditnih organizacija, naročito u oblasti reciklaže i upravljanja komunalnim otpadom, a u cilju ohrabriranja i finansijskog jačanja individualnih sakupljača sekundarnih sirovina i njihovih udruženja“, jer je bila zasnovana kako na apstraktnoj saradnji nosilaca mera podsticanja zapošljavanja Roma, među kojima nema Nacionalne službe za zapošljavanje i centara za socijalni rad, tako i na konceptu getoizacije Roma u zanimanje koje je neatraktivno drugim nezaposlenim građanima.¹²

Jedna od retkih dobrih stvari koje su se desile u periodu važenja prethodne Strategije jeste ta da je u šifarniku zanimanja, koji je propisan Odlukom o jedinstvenom kodeksu šifara za unošenje i šifriranje podataka u evidencijama u oblasti rada, kao jedno od zanimanja prepoznato i zanimanje sakupljač sekundarnih sirovina.

Činilo se da će nova Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja u Republici Srbiji za period od 2016. do 2025. godine¹³ staviti veći fokus na unapređenje položaja rada sakupljača sekundarnih sirovina i njihovu tranziciju u legalne tokove. Zanimanje sakupljač sekundarnih sirovina najčešće je zanimanje među Romima zaposlenim u neformalnom sektoru. Prema istraživanju organizacije Praxis¹⁴, Romi i Romkinje formalno zaposlenje najčešće nalaze u komunalnim službama na poslovima čistača, perača ulica ili obavljaju fizičke poslove u građevinskim firmama, a kada je reč o poslovima u neformalnoj ekonomiji, najčešće rade kao sakupljači sekundarnih sirovina.

Novom Strategijom, problem statusa sakupljača sekundarnih sirovina sumiran je kroz sedmi operativni cilj: *„Legalizovati rad neformalno zaposlenih Roma i Romkinja, a posebno individualnih sakupljača sekundarnih sirovina, i uvesti u sistem upravljanje otpadom na nivou lokalnih samouprava.“*

Do ovog cilja planirano je da se dođe implementacijom različitih mera od: zakonske zabrane deponovanja otpadnog materijala koji se mogu reciklirati; podsticanja lokalnih samouprava da uredi pitanje upravljanja otpadom i izrade lokalnih planova upravljanja otpadom, kojima se predviđa uključivanje individualnih sakupljača sekundarnih sirovina u legalne tokove upravljanja otpadom; izraditi lokalne planske dokumente kojima se uređuje kako položaj individualnih sakupljača sekundarnih sirovina, tako i sistem lokalnog održivog razvoja koji podrazumeva i separaciju otpada na deponijama, sve do subvencija za individualne sakupljače sekundarnih sirovina za opremanje potrebnom opremom.

Nakon pet godina sprovođenja Strategije, na ovom polju malo je toga urađeno. Predviđena zakonska rešenja još uvek nisu donesena, a lokalne samouprave imaju malo kapaciteta i volje

12 Polaznu studiju za izradu Strategije za socijalno uključivanje Roma usaglašenu sa Strategijom Evropa 2020, Kancelarija za ljudska i manjinska prava, 2014.

13 „Službeni glasnik RS“, br. 55/05, 71/05 – ispravka, 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – US, 72/12, 7/14 – US i 44/14.

14 „Analiza glavnih problema i prepreka u pristupu Roma pravima na rad i zapošljavanje“, Praxis, 2013.

da se u svojim lokalnim planovima osvrnu na probleme sakupljača sekundarnih sirovina, a još manje da nešto po tom pitanju i urade. U akcionom planu¹⁵ za primenu Strategije za period od 2017. do 2018. godine u meri koja se odnosi na uređenje pravnog statusa lica koja se bave sakupljanjem i klasiranjem otpada, bilo je predviđeno podnošenje prekršajnih prijava protiv sakupljača koji deponuju otpad. Time se sakupljači stavljaju u još teži položaj, jer sve što sakuppe moraju istog dana da predaju reciklerima koji im za male količine reciklabilnog materijala daju i manje nadoknade. Subvencije za individualne sakupljače izostaju ili su u formi podrške samozapošljavanju, što se u praksi pokazalo kao pogrešna mera, jer usled svoje marginalizovane pozicije sakupljači sekundarnih sirovina ne mogu ravnopravno da se uključe u tržište sekundarnih sirovina zbog monopola krupnog kapitala. Drugi vid pomoći dolazi uglavnom u formi donacija u vidu opreme od strane različitih fondacija i organizacija civilnog društva. Pravni status lica koja se bave sakupljanjem i klasiranjem otpada još uvek nije uređen.

Okvir za unapređenje položaja sakupljača sekundarnih sirovina

Strategija o upravljanju otpadom

Strategija upravljanja otpadom za period 2010-2019. godine¹⁶ je istekla, dok nova Strategija još uvek nije usvojena. Nov Nacrt nacionalne strategije upravljanja otpadom izrađen je tokom 2019. godine u sklopu projekta finansiranog iz IPA pretprijetne pomoći. Prethodnom Strategijom bilo je predviđeno otvaranje 29 regionalnih sanitarnih deponija, ali tokom trajanja Strategije funkcionisalo je samo 11 regionalnih sanitarnih deponija¹⁷. Dodatni problem je stvaralo i to što je lokalnim samoupravama bilo ostavljeno da odluče da li će graditi samo sanitarne deponije ili će odmah raditi i odvajanje otpada i reciklažu, a one su se odlučile za ovo prvo, iako je njihova zakonska obaveza da se otpad razdvaja. Ovim su sakupljači sekundarnih sirovina isključeni iz formalnog sektora i samo mali broj sakupljača je našao posao u postrojenjima za razdvajanje i reciklažu.

Veliki broj sakupljača sekundarnih sirovina svoj posao obavljaju na deponijama koje koriste javno komunalna preduzeća kao i na divljim deponijama. Prema podacima Agencije za zaštitu životne sredine, u Srbiji postoji 164 deponija koje javna komunalna preduzeća koriste za odlaganje otpada. Osim deponija koje koristi javno komunalno preduzeće, prema izjavi¹⁸ tadašnjeg ministra zaštite životne sredine Gorana Trivana iz 2019. godine, u Srbiji postoji i više od 4500 divljih deponija, odnosno smetlišta. Divlje deponije i smetlišta često nastaju i usled toga što mnoge jedinice lokalne samouprave ne sakupljaju otpad van urbanih centara, a posebno su u lošem položaju zabačeni seoski predeli.

15 Dostupno na: <https://www.mgsi.gov.rs/sites/default/files/Akcioni%20plan%20za%20primenu%20Strategije%20za%20sociojalno%20ukljucivanje%20Roma%20i%20Romkinja%20u%20RS%202016-2025%2C%20za%20period%20od%202017.%20do%202018.%20godine.pdf>

16 "Sl. glasnik RS", br. 29/2010

17 Poglavlje 27 u Srbiji: Napredak u magli, Koalicija 27, 2020 Beograd

18 U Srbiji ima više od 4.500 divljih deponija. Dostupno na: <https://www.danas.rs/drustvo/u-srbiji-ima-vise-od-4-500-divljih-deponija/>

Novom Strategijom upravljanja otpadom najavljeno¹⁹ je smanjenje planiranog broja sanitarnih deponija i prelazak sa koncepta regionalnih sanitarnih deponija na koncept regionalnih centara za upravljanje otpadom, gde će se fokus prebaciti na reciklažu svega što može da se reciklira i tretman nerekiclabilnog otpada kako bi se proizvodila energija ili kompost, dok bi se ostatak iz tog tretmana koristio u građevinskoj industriji. Biće uveden princip cirkularne ekonomije i prevencije otpada. Prema ovim najavama čini se da bi nova Strategija mogla da otvori prostor da se sakupljači sekundarnih sirovina uključe u formalnu ekonomiju i da im se obezbedi zaposlenje u regionalnim centrima za upravljanje otpadom.

Sindikalno organizovanje

Neformalni položaj i uslovi rada otežavaju sindikalno organizovanje sakupljača sekundarnih sirovina, jer većina sakupljača radi u neformalnom sektoru i kao takvi nisu vidljivi većini sindikata koji postoje u Srbiji. Ipak, 2011. godine u Nišu osnovan je prvi i za sada jedini Republički sindikat sakupljača sekundarnih sirovina. Namera iza osnivanja ovog sindikata bila je legalizacija i uvođenje u redovne tokove rada sakupljača sekundarnih sirovina i ostvarivanje prava na zdravstveno i penziono osiguranje. Do dan danas, ni jedna lokalna samouprava još uvek nije razvila lokalni plan za legalizaciju položaja sakupljača, iako Strategija za socijalno uključivanje Roma i Romkinja to predviđa. Rad ovog sindikata otežan je činjenicom da nije u pitanju tradicionalno organizovan sindikat s mogućnošću kolektivnog pregovaranja, uprkos čemu on nastavlja da deluje i širi svoje lokalne odbore.

Sindikalno povezivanje predstavlja veliki potencijal za unapređenje radnih prava i socio-ekonomskog položaja sakupljača sekundarnih sirovina. Tokom prethodnih godina, Republički sindikat sakupljača sekundarnih sirovina uz podršku Foruma Roma Srbije ostvario je kontakt i povezao se sa pojedinim reprezentativnim sindikatima, što bi u budućnosti trebalo da doprinese rastu vidljivosti sindikata, kao i uticaju sindikata na kreiranje politika vezanih za sakupljače sekundarnih sirovina. Sindikat ima svoje lokalne odbore u više mesta, većinom na jugu Srbije, ali još uvek najveći broj sakupljača sekundarnih sirovina ostaje nesindikalizovan.

Zadrugarstvo

Sa zaoštavanjem neoliberalnih politika, odnosno povlačenjem države iz socijalne uloge, zadrugarski i mutualistički pokreti i različite druge prakse samoorganizacije i samopomoći kao i poslovanja najčešće tematizovane kao socijalna i solidarna ekonomija, postaju sve popularniji. Zadrugarstvo se nameće kao jedan od okvira za organizovanje i unapređenje socio-ekonomskog položaja sakupljača sekundarnih sirovina, koji bi organizovanjem u zadruge mogli da povećaju svoju pregovaračku moć pri prodaji sirovina, ali i da produže svoj lanac proizvodnje i time kreiraju dodatnu vrednost.

U Srbiji postojeća legislativa prepoznaje zadružno organizovanje i instituciju zadružne svoji-

¹⁹ Šta donosi nova strategija upravljanja otpadom 2019-2024. Dostupno na: <https://balkangreenenergynews.com/rs/sta-donosi-nova-strategija-upravljanja-otpadom-2019-2024/>

ne, premda je njeno određenje nedostatno spram privatne svojine, koja predstavlja nedvosmisleno dominantan i privilegovan svojinski oblik. Zadrugarsko organizovanje uređeno je Zakonom o zadrugama²⁰.

U Srbiji kada je reč o zadrugama dominiraju zemljoradničke ili poljoprivredne zadruge koje čine oko 90% svih zadruga u Srbiji, postoji i znatan broj studentsko-omladinskih zadruga, dok druge vrste zadruga – socijalne, potrošačke, radničke, stambene, energetske, zdravstvene, mešovite, složene – gotovo da ne postoje iako većinu njih Zakon prepoznaje i nabraja. Zakon međutim ne pravi razliku između profitnih i neprofitnih, ili socijalnih zadruga i za sve vrste zadruga predviđa isti poreski tretman. Poljoprivredne zadruge su jedine koja država prepoznaje i u poslednje vreme i snažnije podržava kroz politiku ruralnog razvoja.

Prepreku zadružnom organizovanju sakupljača sekundarnih sirovina predstavlja nedostatak početnog kapitala, kako bi se osnovala i pokrenula zadruga. Dodatnu prepreku u zadružnom organizovanju predstavlja i nizak nivo znanja o zadružnim principima i funkcionisanju zadruge, kao i poznavanje legislative potrebne za osnivanje i obezbeđivanje funkcionalnog rada jedne zadruge.

Predlozi za rešavanje problema rada sakupljača sekundarnih sirovina

Kompleksnost i težina situacije u kojoj se nalaze sakupljači sekundarnih sirovina, ukazuje na to da ne postoje jednostavni predlozi i mere koje bi dovele do značajnog poboljšanja uslova života i rada njih, ali i njihovih porodica. Činjenica da veliki broj romskih porodica obavlja ovaj posao i da je novac zarađen prodajom sekundarnih sirovina često i jedini izvor prihoda u porodici, ukazuje na to da je neophodna hitna reakcija države, ali i ostalih aktera reciklažne industrije Srbije. Neophodno je detaljno sagledavanje problema sakupljača sekundarnih sirovina i preduzimanje konkretnih mera, koje bi dovele do poboljšanja uslova života i rada ovih radnika i radnica.

Konkretni predlozi za poboljšanje uslova rada ali i socioekonomskog statusa sakupljača sekundarnih sirovina, se mogu podeliti u dve grupe: prvu grupu čine oni predlozi koji se odnose na samoorganizovanje sakupljača, a drugu grupu čine mere koje bi trebalo da preuzme država i ostali akteri reciklažne industrije.

Iako sakupljači sekundarnih sirovina žive u svim krajevima zemlje i rade na teritorijama svih većih gradova, njihovi problemi su isti. Sakupljače karakterišu ozbiljni egzistencijalni problemi koji otežavaju svaki pokušaj samoorganizovanja. Činjenica je da se za poboljšanje sopstvene situacije mogu izboriti samo ukoliko prema državi i ostatku reciklažne industrije nastupaju sa jedinstvenim stavovima, kao dobro organizovana grupa. Upravo zbog ovoga, organizovanje sakupljača sekundarnih sirovina u svojevrzne sindikate moglo bi na značajan način da ojača njihovu pregovaračku poziciju.

Organizovanje u sindikate, takođe, otvara vrata saradnje sa drugim, većim sindikatima. Saradnja sa drugim sindikatima može doprineti uključivanju sakupljača sekundarnih sirovina u šire radničke borbe sa drugim radnicima i radnicima. Međutim, saradnja sa nekim od reprezentativnih sindikata može doprineti i borbi za izmenu zakonskih okvira koji onemogu-

²⁰ SL glasnik RS", br. 112/2015)

čavaju tretman sakupljača sekundarnih sirovina kao radnika i radnica. Pre svega, neophodno je izvršiti pritisak na državu po pitanju izmene Zakona o sindikalnom organizovanju, prema kome samo zaposleni poseduju pravo organizovanja u sindikate.

Potrebno je iskoristiti potencijal postojanja Republičkog sindikata sakupljača sekundarnih sirovina, koji uprkos zakonskim ograničenjima, može biti važan činilac povezivanja sakupljača, njihovog organizovanja i povezivanja sa drugim sindikatima. Ovaj sindikat karakterišu brojni problemi, među kojima je najvažniji činjenica da su njegovi članovi, radnici i radnice koji su pravno potpuno nevidljivi, te da zbog brojnih egzistencijalnih problema, oni nisu u stanju da podrže rad sindikata kroz plaćanja članarine. Kako bi pomenuti sindikat mogao da opstane i povećava broj svojih gradskih odbora (ima svoje gradske odbore u nekoliko gradova), uprava sindikata i sami članovi, moraju naći način za finansiranje osnovnih aktivnosti sindikata.

Rešenje ovih problema ali i način na koji izvestan broj sakupljača može rešiti svoje egzistencijalne probleme i otpočeti rad u legalnim tokovima, jeste osnivanje svojevršnih reciklažnih zadruga. Prednost ovakvog oblika rada je da se u sklopu zadruga može vršiti selekcija otpada i njegova primarna obrada, odnosno baliranje ili granuliranje. Ovako prerađen otpad, prodavao bi se po znatno većoj ceni, direktno reciklerima, čime bi se preskočili posrednici, koji predstavljaju veoma značajan problem u radu sakupljača sekundarnih sirovina. Bitno je naglasiti da je za pokretanje ovakvih zadruga od strane samih sakupljača, neophodna pomoć države. Neophodna je određena finansijska pomoć za osnivanje i održanje zadruga, obezbeđivanje neke vrste prostora za odlaganje reciklažnog otpada i mašina za primarnu preradu istog. Sakupljači koji rade u sklopu zadruga, obavljali bi svoj rad u legalnim tokovima, za svoj rad bi bili bolje plaćeni i imali bi mogućnost pregovaranja oko prodajne cene prikupljenih sirovina, direktno sa reciklerima.

Iako je samoorganizovanje sakupljača sekundarnih sirovina veoma važna karika u borbi za poboljšanje njihovih uslova života i rada, bitno je naglasiti da se konkretne promene u ovoj oblasti mogu desiti samo intervencijom države. S obzirom da se sakupljanjem sekundarnih sirovina bavi više desetina hiljada ljudi, koji značajno doprinose čistoći gradova, od kojih recikleri (privatne firme) i država (akcize prilikom izvoza sirovina) zarađuju značajan novac, neophodno je da upravo ova dva aktera (recikleri i država), učine konkretne korake kako bi doprineli poboljšanju uslova života onih koji čitavom sistemu omogućavaju egzistenciju, a to su upravo sakupljači sekundarnih sirovina.

Sakupljači sekundarnih sirovina obezbeđuju preko 80% sirovina privatnim reciklerima (videti stranu 3), koji predstavljaju reciklažnu industriju Srbije. Ovaj podatak ukazuje da ove firme ne bi mogle da postoje da nije sakupljača, te da bi one morale da snose najveći deo odgovornosti za teške uslove života sakupljača i njihovih porodica. Trenutni odnos između reciklera i sakupljača je čisto eksploatatorski, jer dok sakupljači rade u sivoj zoni na rubu egzistencije, vlasnici reciklažnih firmi ostvaruju značajne profite. Sudeći po ovome, nije realno očekivati da će privatne reciklažne firme raditi na poboljšanju statusa sakupljača sekundarnih sirovina, ali bi država mogla da, izvesnim izmenama regulative u reciklažnoj industriji, uslovi reciklere po pitanju zapošljavanja sakupljača. Sakupljači bi na izvestan način morali da budu zaposleni u firmama koje se bave reciklažom, jer bez njih reciklažna industrija ne bi mogla da postoji.

Ipak, najpogodniji način rešavanja pitanja sakupljača sekundarnih sirovina, bio bi jačanje kapaciteta i svojevrсна transformacija javno-komunalnih preduzeća, koje se bave održavanjem

čistoće. Jačanje kapaciteta podrazumevalo bi povećana ulaganja u ova preduzeća, a u cilju povećanja njihovih kapaciteta u smeru klasiranja, efikasnijeg prikupljanja i reciklaže otpada. Jačanje reciklažnih kapaciteta javno-komunalnih preduzeća značilo bi postepenu transformaciju reciklažne industrije, u kojoj bi država imala vodeću ulogu, a ne privatne firme. Ovim bi se otvorio prostor za zapošljavanje sakupljača sekundarnih sirovina, koji bi postali deo reciklažnog sektora javno-komunalnih preduzeća i time bi se u potpunosti rešio problem njihovog statusa.

S obzirom da je zainteresovanost privatnog kapitala u oblasti reciklaže otpada vrlo visoka, može se zaključiti da je ova privredna grana itekako profitabilna. Rast konzumerizma i sve veća potrošnja, ukazuju da će ova oblast privrede biti veoma važna u budućnosti. Ukoliko se sve ove činjenice uzmu u obzir, ulaganje u povećanje kapaciteta javno-komunalnih preduzeća po pitanju prerade i reciklaže otpada, time i zapošljavanja sakupljača sekundarnih sirovina, ima vrlo racionalne osnove, jer je korist države gotovo zagantovana.

O organizaciji

Forum Roma Srbije je nevladina, neprofitna organizacija sa sedištem u Beogradu čiji je cilj da radi na sveobuhvatnoj integraciji romske zajednice, kao i rad na širenju progresivnih ideja demokratskog društva. Vrednosti za koje se zalažemo, i na kojima zasnivamo naš rad su – antifašizam, socijalna pravda, poštovanje različitosti, jednakost i solidarnost.

Ciljevi organizacije su: emancipacija i integracija romske zajednice u Srbiji, očuvanje romskog jezika i kulture, borba protiv rasizma, ksenofobije i anti-ciganizma, prikupljanje i analiza podataka o socijalno – političkoj situaciji Roma, javno zalaganje za prava i interese romske zajednice.

O projektu

Predlog praktične politike Sakupljači sekundarnih sirovina - (ne)vidljivi radnici nastao je u okviru projekta „Politički aktivizam i samoorganizovanje romske zajednice u Srbiji“, koji je podržan od strane Kancelarije za jugoistočnu Evropu Rosa Luxemburg Stiftung (RLS SEE). Forum Roma Srbije i RLS SEE već više godina sarađuju u cilju organizovanja sakupljača sekundarnih sirovina.

AUTORI: Robert Kasumović i Predrag Momčilović

DIZAJN I GRAFIČKO UREĐENJE: Omnibooks, Beograd

NASLOVNA STRANA: pexels.com

IZDAVAČ: Forum Roma Srbije, Beograd

ZA IZDAVAČA: Dejan Marković, predsednik organizacije

COPYRIGHTS: Forum Roma Srbije

